

„Krásnější
a dojemnější pohřeb
jsem už dlouho
nenavštívil.“

GRADY HENDRIX
OCENEŇOVANÝ AUTOR HORORŮ

KLUB NOSIČŮ RAKVÍ

**PAUL
TREMBLAY**

AUTOR BESTSELLERU
PÍSEŇ PŘEŽITÍ

**KLUB
NOSIČŮ
RAKVÍ**

THE PALIBEARERS CLUB

© 2022 by Paul Tremblay

Všechna práva vyhrazena.

*Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu nakladatele.*

Translation © Julie Tesla, 2023

Cover © Julia Lloyd, 2023

© DOBROVSKÝ s.r.o., 2023

ISBN 978-80-277-3990-5 (pdf)

KLUB NOSIČŮ RAKVÍ

~~PAMĚTI~~

ROMÁN

~~ART BARBARA~~

PAUL TREMBLAY

přeložila Julie Tesla

F0B0S

VĚNOVÁNO LISE, COLEOVI A EMMĚ

Kdo to je?

Možná, že z toho všeho, o čem jsem si myslela, že vím, jsem se v ničem nemýlila víc než ve svém vlastním životním příběhu.

– Sara Gran, *Claire DeWitt and the Bohemian Highway*

A tak část z něj žila, ale většina z něj zemřela.

– Rudyard Kipling, „The Vampire“

Ta zduřelá jeskyně mého roztřeseného srdce.

– Bob Mould, „Thirty Dozen Roses“

KDYBYCH TI ŘEKL

(2007)

Nejsem Art Barbara.

Není to moje pravé jméno. S vědomím toho, že si budu hned v prvních řádcích svých memoárů protiřečit, ovšem prohlašuji, že *jsem* Art Barbara.

Představte si, že moje osobnost, celé moje já (dávám to-muhle výrazu přednost před „duchem“ nebo „duší“) existuje v Platónově světě idejí. Že moje já, to „já“ zalité do jantaru řecké filozofie, je Art Barbara. Promiňte, mami a tati, jméno, které jste mi vybrali, byl statečný pokus, ale nevystihuje, kým jsem byl, kým jsem ani kým se stanu.

Art Barbara je odvážné, deklarativní, úderné, a když ho uslyšíte poprvé, svraštíte obočí, nakloníte hlavu na stranu a koutky úst se vám zvednou v úsměvu. Přiznejte si to – váš obličej je v zajetí toho jména a jedná nezávisle na vás. Možná znáte nějakou Barbaru nebo i nějakého Arta, ale určitě neznáte ani jste nikdy nepotkali žádného Arta Barbaru.

To prvotní „ach“ na břehu působivého objevu ovšem za-krátka ustoupí skepticismu, myšlence, že musí jít o nějaký omyl. Budme upřímní (a máte můj slib, že já budu brutálně upřímný vždy), to jméno se snaží až moc. Zní směšně a sklouzává k patetičnosti (slovo odvozené od řeckého *pathos*, samozřejmě), zvlášť když ho vyslovíte s bostonským nebo

rhodeislandským přízvukem, kdy se všechna *r* ztrácejí v nesnesitelně dlouhých *aaa*. I bez přízvuku v sobě ovšem první dvě slabiky, respektive tři, pokud trváte na vyslovování *Barbary* jako *Bar-ba-ra*, a ne zkráceném *Bar'bra*, mají takovou tu neohrabanost neumělého rýmu. I tak ale nutí kombinace prvních dvou slabik, *Art-Bar*, mluvčího podvolit se, zpomalit a vyslovit tu drsnou spřežku, než pohrbí tělo zvuku v temných vodách *r* a *a*. Netvrdím, že jsem odborník na fonestetiku (nauku o inherentní příjemnosti zvuku slov, podle Wikipedie), ale *Art Barbara* rozhodně není žádné zvukomalebné jméno.

Na jaře 1991 jsem ho viděl napsané na zdi záchodu v klubu *Babyhead*. Bylo vyvedené velkými písmeny, ostrými, neonově zelenými tahy – jako jeskynní malba zářící v rozkošné temnotě začátku devadesátých let. Nikdy jsem na ten nápis nezapomněl. A na konci těchhle pamětí ho z hlavy nedostanete ani vy.

Čas je zvláštní, což? Není lineární, je to balíček karet, který někdo neustále míchá.

Změním tu všechna jména, abych chránil nevinné i ty ne úplně nevinné. Dám si záležet na tom, abych je vybral příhodně. Jakkoliv jsou události, které tu podrobně popíšu, ohromující a neuvěřitelné, jedinou smyšlenou věcí budou jména.

Kromě aktu komunikace, sdílení svého příběhu, zkušeností a života, zkoumání strachu, osudu, nadpřirozena (lepší výraz mě nenapadá) a velkého i malého vesmíru plného neznáma, otevřených zpovědí a přízemních drbů (nejsem žádný *Truman Capote* a tohle není románová reportáž), snad jedné či dvou chabých výmluv na celoživotní zklamání a na to, proč jsem a kam kráčím, je účelem napsání téhle knížky naděje. Naděje, že se jeden nebo možná tisíc a jeden čtenář třeba vcítí do toho „proč“ stojícího za špatnými rozhodnutími, která jsem udělal, dělám a zcela jistě ještě udělám.

Předpokládám, žeš chtěl, abych to našla. Možná je to odvážný předpoklad. Možná ne. Přece jenom jsi ten rukopis nechal na svém zabordeleném stole doslova ovázaný žlutou mašlí... Do prdele, po přečtení první kapitoly se vsadím, že budu mít k téhle knížce hodně co říct.

Art Barbara. Kristepane.

Slibuju, že moje komentáře budou stejně upřímné, jak tvrdíš, že jsi ty. Už ta věta sama o sobě zní, jako bych tě obviňovala ze lži. Což nemám v úmyslu. Zažili jsme spolu lepší i horší chvíle, ale vždycky jsem tě brala jako jednoho ze svých nejbližších a nejstarších přátel a doufám, že ty to máš stejně.

Upřímně, trochu se bojím číst dál a dozvědět se, co si o mně myslíš doopravdy.

Na základě názvu asi není zas tak namyšlené usuzovat, že budu v těchto, ehm, pamětech hrát velkou roli.

Paměť je pěkně pošahaná věc, zvláště jak čas plyne, táhne se a rozevívá. To tvoje přirovnání k zamíchanému balíčku karet se blíží pravdě, i když vážně jenom blíží. Podle mě by se dal čas představit spíš jako domek z karet, nepředstavitelně velký hrad z karet, ve kterém se hroutí místnosti i celá křídla a zase se donekonečna staví a přestavují. Tyhle zříceně místnosti a křídla uchovávají vzpomínky, osobní i kolektivní. A v tom domě z karet navždycky straší ztracené vzpomínky a taky ty, co zůstaly, ale změnily se.

Promiň, vím, že je to tvoje knížka, ne moje.

Napadá mě, že jestli se naše vzpomínky na určité události liší, nemusí to nutně znamenat, že jeden z nás nebo oba lžeme, rozhodně ne schválně.

Svoje komentáře se budu snažit nechat až na konec každé kapitoly. Budu je číst a komentovat průběžně a nepřeskakovat. Nemůžu ti ale slíbit, že nebudu označovat věci uvnitř rukopisu. Jak víš, vždycky jsem byla trochu impulzivní.

Těším se, až si přečtu, jaké jméno mi dáš, pane Arte Barbaro.

ZAČÍNÁ NOVÝ DEN

(říjen 1988)

Kapitola, ve které povstává hrdina klubu, nebo
aspoň zvedá roztřesenou ruku.

A-House, jedno ze tří křídel připojených k hlavní budově Střední školy Beverly, se táhl do dálky a rozšiřoval a svojí rozlehlostí a prázdnotou připomínal chladný vesmír. Žlutá propustka, kterou jsem svíral ve svojí zpoceně pubertální ruce, mi zajišťovala vstup do audiovizuální místnosti, abych mohl asistovat u ranního hlášení vysílaného na našem uzavřeném kanále televize Panther. Jako příkladný student čtvrtého ročníku jsem si vysloužil „mazácká privilegia“, ke kterým patřila mimo jiné i možnost procházet školním areálem během vyučování a volných hodin bez propustky. To, že jsem si o ni i tak zažádal, a to u učitele matematiky, pana Langana (milého, i když možná trochu neohrabaného muže středního věku nosícího pletenou vestu a vousy ve stylu Abrahama Lincolna), vypovídalo o tom, jakým studentem jsem byl: plachý, bázlivý, prahnoucí po sebemenším uznání.

Procházel jsem podél řady skříněk s baňatými visacími zámky. Všechno ve mně se zoufale toužilo otočit, vrátit se do třídy, vzdát se toho bláznivého nápadu, zapomenout, že mi to

vůbec kdy přišlo na mysl. Jistá část mého já si ale uvědomovala, že jde o okamžik zvolení cesty *à la* Robert Frost. Když svůj plán, tento nejmenší audiovizuální krok pro lidstvo, uskutečněním, můj život se nenávratně změní. Než jsem otevřel vrzající kovové dveře, moje odhodlání vyprchalo a zhmotnilo se v podobě studeného potu z trémy.

Ian, jeden ze dvou hlasatelů televize Panther, ten s širokými rameny a tupým pohledem, mě přivítal slovy: „Hele, Artie, co ho nikdo nezve na párty.“

[Poznámka: Ian to ve skutečnosti neřekl. Jak už jsem psal, nejmenuju se Art. To je naposledy, co se do textu takhle vloupávám, na další drobné faktické nesrovnalosti ve jménech už upozorňovat nebudu. Bude vám stačit vědět, že Ian byl ten typ tupohlava, který by to řekl, kdybych se jmenoval Art. To, jak mi říkal ve skutečnosti, taky nebylo moje pravé jméno. Říkal mi Kosták. Vždycky jsem byl nejhubenější kluk ze třídy a v době téhle situace v audiovizuální místnosti jsem vážil slabých třiašedesát kilo. Touhle přezdívkou mě oslovovala většina mých spolužáků – tak nějak jsem neměl na výběr, když mi v jedenácti letech přistála spolu se spolužákovou pěstí na mém velkém nose. (Bránil jsem se, ale vysloužil jsem si tím akorát ránu do břicha od jiného, většího kluka). V sedmnácti a osmnácti už tu přezdívkou používali ze zvyku, skoro až láskyplně, nebo aspoň bez úmyslné krutosti – z její historie se ta krutost ale vymazat nedala, takže ji nebudu používat ani na ni dál odkazovat. Až do konce už zůstaneme u Arta.]

Druhá hlasatelka, Shauna, mi zamávala a trochu zmatečně naklonila hlavu na stranu, zatímco poletovala po malém studiu a rozdávala fotokopie ranního hlášení producentům, Ianovi (shrbenému za zpravodajským pultem jako nějaká kombinace Jamese Deana a hromady špinavého prádla) a kameramanovi. Měla na sobě středoškolskou obdobu obleku, černý blejzr s ramenními vycpávkami o velikosti někde mezi hráčem amerického fotbalu a oblekem Davida Byrnea ve

Stop Making Sense. Chodili jsme spolu na matiku, angličtinu a francouzštinu a vždycky byla přátelská, i když možná občas trochu chladnokrevně soutěživá. V našem posledním ročníku s třemi sty čtyřiaadvaceti studenty měla třetí nejlepší průměr. Já jsem byl se svým devatenáctým místem jedním ze dvou kluků v první dvacítky, což o mých spolužácích mužského pohlaví vypovídalo všechno, co potřebujete vědět.

Shauna se mě celkem mile zeptala, co tam dělám. Vysvětlil jsem, že mám oznámení o novém klubu.

Asi desetkrát zopakovala slovo „fajn“, zatímco si něco čmárala do svého seznamu hlášení, a nakonec řekla (předpokládám, že spíš sama pro sebe): „Můžu to oznámit mezi studentskou radou a zápisem do holčičího fotbalu.“ A potom ke mně: „Mám to, Arte.“

„Aha, díky, ale, no, protože je to nový klub, myslím, že jako zakladatel a předseda bych to oznámení měl udělat sám, a, ehm, pan Tobin říkal, že můžu.“

Shauna se usmála, ale oči jí zvlhly, jako by byla na pokraji takových těch slz, co říkají *to mi přece nemůžeš udělat*. Než jsem se stačil omluvit, prohlásila: „Vysíláme za pět minut, víš, co a jak řekneš a kdy by to bylo nejvhodnější odvysílat?“

Pokrčil jsem rameny a odpověděl něco neurčitěho. Strčila mě do přilehlého vedlejšího studia, do izolační komory s tlustými okny, aby mě nikdo neslyšel křičet.

Vysílání začalo načas. Slyšel jsem ho z malého krabicového reproduktoru posazeného nad dveřmi mého studia. Ian se Shaunou zněli jako uvěznění v plechovce, i když to já jsem byl ten v krabici od sardinek, kam jsem se málem nevešel ani já (ve stoje, bez židle), natož stativ a znuděný kluk z nižšího ročníku číhající za kamerou.

Místo abych si nacvičoval, co řeknu, a čekal na pokyn, opakoval jsem si v duchu tichou mantru: *Děláš to proto, aby ses dostal na vysokou*. Můj výchovný poradce, pan Brugués (ten s neobvyklými rybími kravatami, sedmdesátkovým mrožím

knírem, přehnaně naškrobenými košilemi a hnědými sáčky s obědem, které vždycky nechával otevřené a nedojedené na stole), mě upozornil, že mám sice skvělé známky, ale žádné mimoškolní aktivity. Žádný sport, žádná studentská rada, žádné kroužky, žádné dobrovolničení po vyučování. Můj nedostatek všestrannosti byl, no, nedostatkem, a cituju: „Snižoval moje vyhlídky na přijetí na vysokou školu.“ Jakmile to dořekl, zmocnila se mě panika. Když jsem teď měl na dosah šanci tady od těch lidí a z tohoto města konečně utéct, chtěl jsem se dostat na jinou školu než Salemskou státní nebo North Shore Community College (ne že by na nich bylo něco špatného – teda, špatné na nich bylo to, jak blízko k mému domovu sídlily).

Stál jsem před kamerou, uvězněný pod miniaturním reflektorem, který by mohl klidně sloužit jako ohřevná lampa ve školní jídelně. Bylo to poslední místo na světě, kde jsem chtěl být, a za normálních okolností jsem se většinu školních dní snažil být pokud možno neviditelný.

Zkuste si mě představit:

Měřil jsem metr osmdesát, během uplynulého roku a půl jsem vyrostl o patnáct centimetrů. Kvůli rychlému růstu se mi zhoršila skolióza. Na tuhle poruchu se přišlo později, než se mělo, protože se mi vždycky nějak podařilo proklouznout každoročními kontrolami během hodin tělocviku. Kontroly sestávaly z řady kluků se svlečenými tričky (já se skloněnou hlavou, přáním být nejmenší na celém světě a rukama překříženými přes hrudník), kdy jsem se po náležitě dlouhé hrůze ocitl před lhostejnou školní sestrou se zápisníkem v ruce. Předklonil jsem se a dotkl se prstů na nohou. Byl jsem tak hubený, že mi obratle pod kůží trčely jako ostny Godzille. Sestra mě rukou studenou jako ryba plácla po pravé lopatce, zamumlala něco jako „hmm“ a „vypadá to, že jsi trochu mimo“ (to, že jsem *trochu mimo*, byla její diagnóza) a pak mi poradila, abych začal tašku s učebnicemi nosit na levém rameni. Od

stanovení diagnózy před osmnácti měsíci jsem chodil na fyzioterapii a v noci spával v tvrdém plastovém korzetu s kovovým rámem (na nošení do školy doktor netrval, protože věděl, že ho tam nosit nebudu), což sice zlepšilo zakřivení spodní části páteře, ale už ne té horní mezi lopatkami, kde se skolióza koriguje nejhůř a kde jsem měl zakřivení pětatřicet stupňů doprava. Kdyby se ještě o něco zvětšilo, hrozila by mi operace ve formě spinální fúze. Nosil jsem dost pytlavé oblečení na to, aby si mojí postupující kyfózy, toho mého schoulení do sebe, nikdo nevšiml. Ve škole moje záda nikdo nekomentoval a já jsem o nich nikomu nevykládal. Možná můj rostoucí hrb nikdo nezaznamenal kvůli jiným mým nevzhledným fyzickým atributům. O tom, že jsem byl ektomorfně stavěný (nebo spíš zhroucený) jsme už mluvili. Moje pleť byla navíc posetá zarudlým, zaníceným akné. Na obličeji, zádech a hrudníku mi pravidelně vybuchovala souostroví pupínkových sopek. To, že moje záda a hrudník nikdy nikdo neuvidí, byla jenom malá útěcha. V den ranního vysílání mi samozřejmě vyrašil nový rudý bedar velikosti Mount Washington, jehož pahorkatý vrchol se tyčil přímo nad pravou nosní dírkou.

Potil jsem se pod vyšetřovací lampou vedlejšího studia. Kluk za kamerou dýchal moc nahlas a vysával z místnosti všechn vzduch. Kde je ten zatracený signál? Chystala se mě Shauna z vysílání vykopnout jako nějakou céčkovou celebritu ze studia talk-show, vyhozenou za moc dlouhé číslo se zvířaty? Možná ale zůstanu v téhle malé zvukotěsné místnosti uvězněný navždycky...

Reproduktor nade dveřmi ztichl. Světlo na přední straně kamery namířené na moji hlavu se konečně rozhořelo červeně. Zhluboka jsem se nadechl. A začal mluvit.

„Ahoj, pro ty z vás, co mě neznají, jsem Art Barbara, chodím do posledního ročníku a zakládám nový klub. Jmenuje se Klub nosičů rakví. Budeme dobrovolničit v místních pohřebních ústavech jako účastníci obřadů a nosiči rakví pro lidi bez

domova nebo pro starší lidi, kteří přežili členy svojí rodiny a nemá jim kdo přijít na pohřeb. Už jsem volal do Stephensova pohřebního ústavu na Cabot Street a budou moc rádi za naši, ehm, pomoc.“

Podíval jsem se doprava, ven z okna studia. Ian se tvářil samolibě, zmateně a znechuceně, nebo spíš *samozmatechuceně*. Shauna mávala rukama jako maniak, čímž se mi asi snažila naznačit, že to stačí. Jenže mně to nestačilo. Teprve jsem začal.

„Vím, že to asi zní trochu divně nebo možná strašidelně, ale udělali bychom tím velkou službu komunitě a, ehm, samozřejmě i lidem, co umřeli, i když o tom nebudou vědět. I tak to od nás bude hezké. Taky to bude vypadat dobře na přihlášce na vysokou. To mi řekl pan Brugués. Na bohoslužby bychom chodili hlavně o víkendech. A, ehm –“

Shauna stála u okna a bušila do něho pěstmi. Po zvukotěsném skle se rozběhla prasklina.

„Jo, to je asi všechno. Jestli máte zájem, dívejte se po letácích, co vyvěsím po škole, nebo za mnou prostě zajděte a dozvíte se víc. Moje domovská třída je A-113 nebo mi nechte vzkaz v ředitelně, nebo když zapomenete moje jméno, nechte mi vzkaz adresovaný Klubu nosičů rakví. Děkuju. Zpátky k vám, Shauno a Iane. Ehm, do toho, Panthers.“

Líbí se mi, jak jsi tu použil slovo „tupohlav“, i když editora nebo korektora by to mohlo zmást.

Tahle kapitola je tak trochu „ach, já chudáček“, nemyslíš? Nesoudím tě a nebagatelizuju tvůj duševní stav ani zážitky ze školních let, ale když se na to podíváš s odstupem: máš privilegia bílého cis muže, nevyrůstals v chudobě a v dětství tě nepotkaly žádné tragédie, nebo aspoň o žádné nevím. Jestli ohledně toho posledního přijde nějaké odhalení, omlouvám se.

Ale chápu to. Děcka/teenageři bývají zmatení a krutí a pak se z nich většinou stávají zmatení a krutí dospělí. Šrámy na duši, cos popsal, ty, co si v sobě nese a skrývá plno z nás, jsou tavící kotel, ve kterém se formujeme, zvláště když se v těch věcech babráme pořád dokola. Doufám, že ses sepsáním tohoto textu konečně části toho jedu zbavil. Vzhledem ke všemu, co se stalo od chvíle, kdy jsi tuhle kapitolu napsal, ale hádám, že ne.

Jestli ti to pomůže, já si tě z té doby nepamatuju jako beznadějně ošklivé káčátko. Jestli jsi jím byl, tvůj otřesný nedostatek sebevědomí a sebeuvědomění tomu moc nepomohl. Nevychytám ti to, ale je to prostě fakt.

Nepíše se mi to lehko, ale člověk, který je k tobě nejkrutější/nejtvrdší, je skoro vždycky ten, co se na tebe dívá v zrcadle. Nikdy v něm nevidíme odraz sebe sama, že ne?

Promiň, znám jako nějaký self-help guru. Vždycky jsem ti chtěla pomoci. Snažila jsem se ti pomoci. Vážně.

Nic z toho, co jsem si zatím přečetla, pro mě není žádné překvapení. Věděla jsem, co potřebuješ, už když jsem tebe a tvoje shrbená záda uviděla poprvé.

Promiň, špatný vtip.

NĚCO, CO JSEM DNES ZJISTIL

(listopad 1988)

Kapitola, ve které představujeme mrtvé.

Tys vážně dělal zápisy?

Doufám, že si děláš srandu...

Zápis ze schůze Klubu nosičů rakvi

Úvodní slovo: Schůzi zahájil Art Barbara. Středa 5. listopadu 14:37. Konala se před kanceláří pana Bruguése. Nabídl nám papírový pytlík z půlky naplněný solenými tyčinkami.

Přítomni: Všichni stávající/zakládající členové. Art Barbara, Cayla Friedmanová, Eddie Patrick.

Schválení programu schůze, schválení zápisu: Dva hlasy proti nule. Eddie Patrick se zdržel hlasování. Řekl, že je to debilní.

Záležitosti z předchozí schůze: Žádné. Toto je naše první schůze.

Nové záležitosti: Budeme nosiči rakve / účastníky malé bohoslužby za ženu bez domova. Její jméno zatím nebylo klubu sděleno.

Doplnění programu schůze: Po krátké přestávce, během níž bylo možné podávat návrhy (žádné podány nebyly), byl předsedou, místopředsedou a tajemníkem zvolen Art Barbara. I když by všechny tři funkce pravděpodobně neměla zastávat jedna osoba, jak poznamenala Cayla Friedmanová, žádný předpis tomu nebrání. Možný námět pro příští schůze.

Zakončení schůze: Schůze skončila, když Eddie Patrick předstíral, že se dusí tyčinkami, a trval na tom, aby na něm Cayla Friedmanová provedla Heimlichův manévr. Ta odmítla. Příští schůze proběhne ve Stephensově pohřebním ústavu v sobotu v 9:00, tedy třicet minut před začátkem bohoslužby v 9:30, která se bude konat v prostorách pohřebního ústavu.

Zápis předložil: Art Barbara

Zápis schválil: Art Barbara

[Zápisy jsem ve snaze působit kreativně a zároveň disciplinovaně přiložil k přihláškám na vysoké školy Bates College a Middlebury College. Ani na jednu z nich jsem se nedostal. Moje já z roku 2007 se přes to pořád ještě nepřeneslo.]

Zasloužil sis, že tě nevzali.

V 8:45 jsem otlučeným modrým kombíkem mých rodičů dorazil do Stephensova pohřebního ústavu. Nerad jsem chodil pozdě. Parkoviště, velké jako noční oceán, mě nasměrovalo k pohřebnímu vozu zaparkovanému pod markýzou s mřížkováným vzorem stínící hlavní vchod do budovy. Přestavěný koloniální dům stojící stranou od rušné Cabot Street byl natřený na bílo s černým lemováním oken a dveří, což byly oficiální

barvy novoanglických pohřebních ústavů. V architektuře se sice nevyznám, ale říkejme tomu koloniální gotika. Třípatrové smuteční sídlo se roztahovalo na okrajích udržovaného pozemku.

Ředitel ústavu pan Stephens, plešatící černoch středního věku, stál před vchodem a kouřil cigaretu. Byl stejně vysoký jako já, ale o dobrých pětačtyřicet kilo těžší. Měl na sobě bezvadný tmavomodrý proužkovaný oblek doplněný kaštanově hnědou kravatou a většinu obličeje mu zabíraly široké brýle, z nichž každá čočka by se dala použít jako koupadlo pro ptáky.

„Moc hezký oblek, mladý muži.“ Jeho hlas byl jako zavrčení v obláčku kouře, a přesto každou slabiku vyslovoval pečlivě, jako by měl nacvičené, co řekne. „Ten je z prvního přijímání?“

„Ehm, ne?“ Z trochu krátkých modrých rukávů saka mi vylézaly manžety bílé košile. Levou rukou jsem si zakryl pravé zápěstí a pro změnu mi nahoru vyjel levý rukáv. Strídavě jsem je popotahoval.

Pan Stephens se srdečně zasmál a já jsem se k němu chtěl nechtě přidal. (Je rozdíl mezi smíchem tyрана a smíchem nabízejícím soucit, který si všímá když už ne sdílené zkušenosti, tak běžné slabosti. Někteří tenhle rozdíl rozpoznají instinktivně, jiní se to naučí až po pár drsných lekcích.)

„Neberte mě vážně, jste oblečený moc hezky. Předpokládám, že budete Art Barbara?“ Típl cigaretu o podrážku boty, zbytek zabalil do kapesníku a ten si strčil do kapsy. „Já jsem Philip Stephens. Jsem vám za vaši dobrovolnou pomoc vděčný a doufám, že je to začátek dlouhodobé spolupráce ve prospěch komunity.“

Zavedl mě dovnitř a provedl přízemím. Místnosti byly dokonale čisté, ale statické. Jinak statické než v muzeu, kde si člověk může aspoň představovat, že exponáty reprezentují živou, dýchající minulost a přítomnost. Statičnost tohoto místa byla entropická. Polovinu místností zabíraly uzavřené rakve obklopené pestrobarevnými květinami a věnci.

Podlahy tvořily tmavě mořené parkety a stěny měly krémově bílou barvu přecházející do odstínu melancholického východu slunce. Ta fráze mi utkvěla v paměti, když mi pan Stephens prozradil, že jedna z místností se opravdu jmenuje *Melancholický východ slunce*. Mezi další pojmenované místnosti patřil *Měsíční les* nebo abstraktnější *Půlnoční přání*.

„Říkáte hostům názvy místností?“ zeptal jsem se.

„Ne, hosté jsou mrtví.“

„Aha, v tom případě jsem myslel návštěvníky.“

Vrátili jsme se ke vchodu, vyšli ven a pod markýzou čekali na příchod mých klubových kolegů. Při pomýšlení, že mám klubové kolegy, jsem se v duchu usmál.

Pan Stephens vylovil z kapsy nedopalek, rychle mu vrátil válcovitý tvar a znovu si zapálil. „Vy nekouříte, že ne, Arte? Báječný, příšerný zlovyk. Nezačínejte s tím, pokud to nemáte v úmyslu dotáhnout do konce.“

Zdvořile jsem se zasmál, a protože mě na jazyku svrběla touha podělit se o něco osobního, přiznal jsem se, že jsem v pohřebním ústavu ještě nikdy nebyl a jediná pohřební mše, které jsem se kdy zúčastnil, byla v mých čtyřech letech za prastrýce. Strýčka Hecka. Což je samozřejmě zkratka pro Hectora. Jeho pohřeb jsem si nepamatoval, ale vzpomínal jsem si, jak mě vždycky nechal, abych ho svýma malinkýma ručkama chytal za nos. Rodiče i další příbuzní mi často vyprávěli, jak jsem mu to dělal v jednom kuse, když byl ještě naživu, takže je možné, že je to falešná vzpomínka, mentální rekonstrukce toho, co mi řekli. Jak bych poznal rozdíl?

Pan Stephens moje závažné úvahy o povaze paměti ignoroval a řekl: „Nevím, jestli máte štěstí, nebo ne, že jste nikdy nebyl v pohřebním ústavu. Zákon průměru nás většinou dožene všechny.“

Ke Cayle a Eddiemu se pan Stephens nechoval ani zdaleka tak přátelsky jako ke mně. (Možná vycítil, že vlídnost potřebuju víc než oni. Možná mu vadilo, jak Eddiemu kolem krku volně visí černá kravata a že Cayla – ačkoliv na sobě měla slušné černé šaty – hlasitě žvýká žvýkačku.)

Dovedl náš Klub nosičů rakví po širokých schodech do rozlučkové místnosti v prvním patře. Místnost byla mnohem menší než ty dole v přízemí. Chtěl jsem se zeptat, jestli má nějaké jméno, nebo možná nějaké navrhnout (*Spižírna truchlících*, vzhledem k velikosti?), ale vhodná chvíle pominula. U protilehlé stěny stála otevřená rakev.

Jakmile jsme vešli, klub se jako jeden muž vydal doleva, držel se obvodu místnosti a tiskl se ke stěně naproti rakvi. Jako předseda klubu přiznávám, že jsme měli zaječí úmysly a hodně si rozmýšleli stanovy a poslání našeho klubu.

Pan Stephens nám prozradil, že se dotyčná paní jmenovala Kathleen Blanchetová a zemřela na komplikace spojené s neléčenou tuberkulózou. Dřív bydlela v Shore House (místním útulku pro bezdomovce) a otevřenou rakev a bohoslužbu zaplatil anonymní dárce. Nevěděl, jestli se pohřbu zúčastní i obyvatelé útulku, ačkoliv pozvání jim bylo posláno. Možná budeme jediní účastníci. Měli jsme počkat na příchod otce Wanderlyho, který povede krátkou bohoslužbu. Pan Stephens se nezeptal, jestli máme nějaké otázky. Řekl nám, že jde dolů vyřídit nějaké telefonáty a prý se brzo vrátí. Ukázal nám, kde jsou ve druhém patře toalety, „kdybyste je museli použít“. Jeho kroky se rozléhaly, jako by sestupoval po nekonečně hlubokém schodišti.

Eddie vydechl, a aniž by se někomu z nás podíval do obličeje, prohlásil: „Ten chlap je Chester“ (jako ten hrdina z komiksu *Chester the Molester*). Na začátku prvého za mnou Eddie seděl na angličtině, kopal mě do stehén a šťouchal mě chodidlem do beder. Výhrůžně šeptal, jak mi nakope zadek, a používal přitom typický homofobní slovník osmdesátých

let. Moje obrana byla obranou malého králíčka ve vysoké trávě: Neotočil jsem se, nezareagoval jsem, ani jsem se nehnul. Jednoho dne, což nesouviselo s tím, jak mě trýznil, ho učitelka vyhodila ze třídy, protože na ni byl sprostý, a poslala ho do ředitelny. Upřímně už si nepamatuju, jestli byl sprostý, nebo ne. Druhý den jsem se k němu otočil, když si sedal – k němu a jeho velkému tupému obličejí a věčně brunátným tvářím –, a než na mě stačil něco zavrčít, zablábolil jsem, že kdyby potřeboval, dosvědčím před ředitelem, že nenadával. Jeho potměšilé oči se rozšířily (nikoliv změkly, k žádnému změknutí nikdy dojít nemělo), přikývl a válečná rudá v obličejí mu o pár odstínů zesvětlela. Dosáhl jsem příměří, ale kolik to stálo moji duši?

Vždycky jsi
svoji duši
prodával
lacino.

„Tohle je hrozně divné,“ ozvala se Cayla. Chodila se mnou na jeden z předmětů, ze kterého jsem měl vyznamenání, věnovala se přespolnímu běhu, dělala pokladní ve Star Marketu (kde jsem pracoval taky) a ráda kreslila a malovala. Ve škole se ke všem chovala mile, ale její pocit jistoty ve vlastní kůži nás ostatní neurotické teenagery znervózňoval. Často si dělala legraci, že pochází z té beverlyjské židovské rodiny.

Eddie ani Cayla se mi zatím nesvěřili, proč se k našemu esoterickému klubu přidali, když nepočítám naši společnou touhu hromadit mimoškolní aktivity, které v budoucnu zcela jistě povedou k životním úspěchům. Vlastně mi bylo jedno, *proč* se přidali. Doufal jsem, že se z nás díky naší vznešené aktivitě stanou přátelé na život a na smrt (představte si sestřih z osmdesátkového filmu plného bláznivých, bezstarostných dobrodružství, během nichž se učíme přijímat naše vzájemné odlišnosti).

[Poznámka: Nic z toho neuděláme. V té chvíli jsem si to ale myslel.]

Eddie se otočil a pozpátku se vydal k rakvi. Z jeho úšklebku číselo až moc okatá snaha zamaskovat společenskou neobratnost krutostí. „Pět babek a strčím jí malíček do nosu,“ řekl.

Cayla ho vzala za slovo, sáhla do tašky a vytáhla pětidolarovku. Eddie odmítl pokrčením ramen.

Všichni tři jsme stáli před polstrovaným klekátkem postaveným vedle rakve. Byli jsme dost blízko, abychom se mohli držet za ruce. Obrazně řečeno jsme se za ně drželi, navzájem jsme se psychicky podporovali, zatímco jsme se připravovali na účast na prastarém, veledůležitém společenském rituálu. A zírali jsme na tělo Kathleen Blanchetové.

Polovina víka byla otevřená, takže jsme ji viděli od pasu nahoru. Na širokém čele, které se zužovalo do vyschlého podzimního pole hnědých stébel vlasů, měla kůži pevně napjatou, líce se jí propadly a přes oční důlky měla rozprostřená víčka. Byla scvrklá jako vysušený hmyz. Jak dlouho byla mrtvá? Tlustá vrstva make-upu její tváři nepřidala ani na zdraví, ani na váze, ani na životě. Nevypadala jako někdo, kdo klidně spí, ani jako tajuplná vosková figurína. Rakev pro ni byla moc velká a ona se choulila v jejím sametovém potahu. Na sobě měla upjaté tmavomodré šaty s dlouhými rukávy. Ruce jí ležely složené na bříše a prsty i zápěstí měla ještě hubenější než já. Schoval jsem ruce za záda, protože jsem se bál, že vidím záblesk budoucnosti, obraz svojí vlastní, groteskně hubené mrtvoly. Moje počáteční nadšení z objevu, že jsem svědkem nejposlednějšího fyzického tajemství života, zhaslo. Zajímalo mě, kolik jí bylo. Něco po dvacítce? Třicítce? Jaké to bylo, když jí přestalo bít srdce? Zaregistrovala jeho poslední úder? Skončilo vědomí spolu s konečnou tmou, nebo byla nejdřív tma a potom pocit odeznívání, pádu, nebo to bylo zmenšování a stávání se ničím, které v tom případě nemohlo být stáváním se? Člověk se nemůže *stát* ničím, že? Ať už byla povaha toho přechodu (od živého k mrtvému) jakákoliv, nikdo ji nedokázal popsat, protože nebyl nikdo, kdo by ho celý prožil. Věděl jsem, že je to banální, ale proč jsme o tom víc nemluvili? Jak to, že to nebylo součástí našich běžných, každodenních rozhovorů? Jak to mohla být

tak přirozená věc? Jak to mohlo být dovoleno a tolerováno, natož oslavováno? Chtěl jsem zjistit, co se jí stalo, poznat její příběh, i když už jsem znal jeho konec. Jak by mohl mít jakýkoliv z našich příběhů nějaký smysl, když známe nevyhnutelný konec? Už jsem tam nechtěl být a nechtěl jsem se na ni dívat. Stejně jsem se ale díval. Zapamatoval jsem si její tvář, vroubky a záhyby na pravém uchu, vrásky, které měla na kůži, i ty, které tam nebyly, ale měly být. A čím dýl jsem na ni civěl, tím víc jsem čekal, že otevře oči. Že její víčka slyšitelně, zaprášeně zavržou. Viděl jsem, jak se to děje, jak odhalí dva prázdné důlky, pokud jí ovšem panenky děsivě nezběhly jako vyvalené oči útočícího žraloka nebo nabobtnalá pavoučí vejce připravená k vylíhnutí... A nejhorší na tom bylo, že jsem cítil, jak mě vidí. Uvidí mě navždycky. A zase jsem byl ten malý králíček, takže se možná jejich pohledu vyhnu, když se nebudu hýbat. Sotva jsem dýchal, snažil jsem se s dechem šetřit jako lakomec strádající mince. Rozhlédl jsem se doleva a doprava po svých spolužácích, snažil jsem se z toho kouzla vymanit, jenže kouzla se dají zlomit jenom správnými slovy. Mám se zeptat, jestli někdo z nich už někdy viděl mrtvolu? Protože jakkoliv byl pohled na její tělo děsivý, zůstal ve mně pocit, jako bych z něčeho vyvázl, taková ta ne úplně škodolibost: *Díky bohu, že nejsem ty a ty nejsi já, a až vyjdeme z téhle budovy, budeme mluvit a smát se hlasitěji, běhat rychleji a prosvištíme kolem všech hřbitovů.*

Eddie převracel špičkou odřené boty klekátko nahoru a dolů. „Jaks přišel na ten nápad s tímhle divnoklubem?“ šťouchl do mě. „Chceš být hrobník nebo tak něco? Vypadáš, že by ses na to hodil. Už ti chybí jenom strašidelný klobouk.“

„Jeden takový klub je kousek od San Franciska. Viděl jsem to ve zprávách.“

Nepřiznal jsem, že sleduju zprávy pro teenagery na dětské kabelovce Nickelodeon.

„A tebe napadlo: ‚Páni, to zní cool jako prase.‘“

Podíval jsem se na Caylu, jako by měla odpovědět za mě. Poodešla od nás a od rakve kousek dál. „Chtěl jsem něco, co by se vyjímalo na přihlášce na vysokou,“ vysvětlil jsem mu. *Aby mě vzali někam daleko odsud a daleko od tebe, Eddie, a od všech ostatních podělaných Eddíků*, jsem ovšem vynechal.

Cayla si sundala černý skřípec a upravila si vlasy. „Tohle se teda rozhodně vyjímát bude,“ utrousila, zasmála se a zakryla si pusou, což ji ale rozesmálo ještě víc.

Napadlo mě, jestli je tu Cayla proto, že se rozhodla udělat si ze mě svůj sociálně-charitativní případ. Když viděla to ranní oznámení, usoudila, že se do mého klubu nikdo nepřihlásí a já se budu cítit trapně/zdrceně/ubližene, a tak přišla na první schůzi, a když se tam objevil jenom Eddie, musela to vydržet (protože prostě... *Eddie*) jako nevyslovenou laskavost pro chudáka vyvržence Arta. Jestli bylo cokoli z toho jenom mitochondrií v jediné buňce organismu pravdy, miloval jsem ji za to a zároveň nesnášel.

Otec Wanderly (běloch středního věku, malý, štíhlý a precizní jako plastová figurka ženicha na svatebním dortu – řekl nám, ať ho oslovujeme „otec W.“) i pan Stephens se při vstupu do místnosti tvářili věcně. Spolu s nimi přišli ještě další dva muži v černých oblecích, nejspíš zaměstnanci ústavu, kteří se nepředstavili.

Potom, co jsme se podepsali na prázdnou stránku knihy hostů, zaujal otec W. místo v čele rakve. Ustoupili jsme dozadu a postavili se do půlkruhu. Z knížky vázané v kůži přečetl modlitbu. Na pokyn jsme řekli „amen“. Nejhlasitěji zaznělo „amen“ pana Stephense. Druhé bylo to Caylino. Jo, seřadil jsem hlasitosti. Já jsem to svoje jenom zamumlal, což bylo ovšem víc, než se dalo říct o Eddiem. Možná zažil zneužívání nebo nějakou tragédii a ten vztek, co mu prýštil z pórů, byl způsob, jak se s tím vyrovnat, a do klubu se přidal proto, aby

se postavil tváří v tvář bolesti a emocím, které nikdy nedokázal pořádně zpracovat. Ale spíš to byl bezcitný zmetek, co neměl nic lepšího na práci.

Otec W. pokropil Kathleen a její rakev svěcenou vodou. Naposledy jsme pronesli „amen“. Pan Stephens zavřel víko. Na kovovém stojanu u paty rakve visel jediný osamělý věnec. Žlutá šerpa přes otvor uprostřed mlčky vyžadovala POKOJ.

Pan Stephens vykročil do středu půlkruhu a oslovil shromážděné, jako by nás v místnosti byly desítky. „Děkuji vám za krásná slova i za vaši silnou modlitbu, otče W.“ Kněz už byl v půli cesty z místnosti. Rozkročil se jako John Travolta v *Horečce sobotní noci*, poděkování přijal s drobnou úklonou a elegantním mávnutím levé ruky. Než pan Stephens znovu promluvil, byl už v polovině schodiště. „Tím dnešní ranní bohoslužba za Kathleen Blanchetovou končí. Děkuji vám, že jste se zúčastnili našeho komorního setkání. I když nás není mnoho, sdílený zármutek je polovičním zármutkem a radost z oslavy jejího života se násobí. Ať konečně odpočívá v pokoji a ať v pokoji odejdete i vy.“ Sklonil hlavu a zůstal tak stát.

Dva muži v černých oblecích opustili v těsném závěsu místnost. Klub nosičů rakví byl najednou zmatený. Podívali jsme se jeden na druhého. Za skupinu by měl samozřejmě mluvit prezident.

Nechtělo se mi pana Stephense obtěžovat, protože vypadal, že prožívá nějakou svoji chvíli. Bylo ale lepší, když se zeptám já než Eddie, a tak jsem se ozval: „Promiňte, pane Stephensi. To byla, ehm, krásná slova, ale je to všechno? Skončili jsme?“

Pan Stephens ožil a poplálal mě po zádech tak silně, že jsem klopýtl pár kroků dopředu, abych rozložil přenesenou energii a hybnost. „Ne tak docela, příteli,“ odpověděl. „Je na čase, abyste ji vyprovodili na její poslední cestě, jak se říká.“

„Eh?“ vylezlo z Eddieho. Aspoň byl stručný a věcný.

„Potřebujeme, abyste nám ji pomohli snést do pohřebního vozu.“

„Jsem silnější, než vypadám.“

To jsem neřekl, ale v duchu jsem to křičel.

Ti dva v oblecích stáli u paty rakve, nesli její hlavní tíhu a pomalu nás vedli dolů, přičemž svůj konec drželi výš, aby rakev udrželi co nejvíc vodorovně. Já s Caylou jsme byli uprostřed a pan Stephens s Eddiem kotvili u čela.

„Bude sebou uvnitř házet, když se moc nakloníme?“ zeptal se Eddie.

Z Cayly vypadlo krátké, nedobrovolné „fuj“.

Zatímco jsme funěli dolů po schodech, začal pan Stephens vyjmenovávat části rakve. „Čelo s polštářem jste samozřejmě viděli. Vnitřnímu rámu víka se říká příruba. Víko je můstek. Látka na vnitřní straně u otevřené rakve, ta část složená v dolní části rakve, je překrytí –“

Rakev byla těžká, ale dala se zvládnout. Snažil jsem se zachytit Caylin pohled a tvářit se, že o nic nejde, že bych to v pohodě zvládl levou zadní. Nafoukla tváře a vypustila z nich vzduch, což podle mě mělo znamenat, že je to dřina. Přikývl jsem a pokrčil rameny. Nebo vlastně, vzhledem k tomu, jakou zátěž nesla, jsem rameny pokrčit nemohl.

„Na vzdálenější konci neboli u paty je rybí ocas, horní rám, roh a hrot –“

Připadalo mi bizarní, že jsem ráno vstal, osprchoval se, snědl miskou medových lupínků, oblékl si svoje „nejlepší“ šaty a teď pomáhám nést zdobenou bednu obsahující tělo nebo člověka nebo ne-člověka. Přemýšlel jsem o Eddieho otázce ohledně jejího potenciálního pohybu uvnitř rakve. Naslouchal jsem a snažil se vycítit drobné úderky nebo nárazy, lehké, ale toužebné ťukání. Pokoušel jsem se nemyslet na to, že třeba

otevřela oči. Byli jsme už za polovinou schodů a stříbrné madlo začínalo klouzat, jenže jsem ho nemohl pustit a otřít si ruce. Jakoby v panické reakci mi prudce stoupla teplota a každý centimetr oblečení na mém těle zvlhl. Hrudník jsem měl stažený a cítil na něm tlak.

„Ty destičky, na kterých jsou připevněné rukojeti, jsou oka nebo ucha a samotnou rukojeť drží na místě ramena. Je zvláštní, nebo možná příhodné, že má vnějšek tak rozsáhlé názvosloví.“

Sešli jsme schody a vyšli z hlavních dveří, ale hmotnost nákladu se nějakým způsobem zvětšila. Možná že ti vpředu a vzadu nesli při sestupu většinu břemene, a když teď byla váha rozložená rovnoměrně, ruce i nohy se mi třásly a nedostávalo se mi vzduchu.

„Jsi v pohodě?“ zeptala se Cayla.

Nepodíval jsem se na ni ani na nikoho jiného. „Jsem OK.“

Nebyl jsem OK. Viděl jsem rozmazaně a na okrajích zorného pole se mi objevovaly neinterpretovatelné inkoustové skvrny. Hlavu mi zaplnila vlhká rašelina a mech a v uších mi zvonilo, jak jsem se propadal do bažiny sebe sama. Omdlím? Snažil jsem se to mrkáním zahnat a zhluboka, hlučně jsem se nadechoval, zatímco se moje nohy šouraly po bažinatém asfaltu k pohřebnímu vozu – konečně.

Dva muži naložili svůj konec dozadu na kolečka a rakev zajela na místo a vklouzla do tmy zastřeného vozidla.

Pustil jsem držadlo rakve, couvl jsem a okamžitě ožil. Znovu jsem viděl jasně a na hrudi už mě nic netlačilo. Tleskl jsem rukama a zachichotal se. Ulevilo se mi, že neomdlím ani neumřu. Aspoň ne v té chvíli.

Všichni na mě zírali. „Brnkačka, ne? Co je?“ řekl jsem.

„Jsi nějaký modrý,“ poznamenal jeden z mužů v obleku a druhý dodal: „Spíš nazelenalý. Jako by měl mořskou nemoc.“

Pan Stephens mi položil ruku kolem ramen, celého mě skryl a mně se najednou chtělo brečet.

„Zas tak těžká nebyla. Zkus někdy sníst nějaký podělanej sendvič, ty tyčko,“ rýpl si do mě Eddie.

Vykroutil jsem se z objetí pana Stephense. „Nepřišla mi těžká. Nevím, co se stalo. Byl jsem v pohodě, šlo to snadno, a potom, já nevím, prostě se mi zatočila hlava. Nebo se teda spíš zatočilo všechno okolo.“

„Zvládl jste to skvěle,“ snažil se mě utěšit pan Stephens. „Byl to emotivní obřad a někteří lidé mívají při prvním pohledu na tělo opožděné fyziologické reakce. Viděl jsem to spoustukrát.“

[Poznámka: moje já z roku 2007 ví, že „opožděné fyziologické reakce“ pana Stephense byly z jeho strany nevědomou náповědou ohledně toho, co se mi stalo a co se stane, takovou tou náповědou, prostřednictvím které se vám vesmír vysmívá.]

Jeden z mužů se vedle mě objevil s kelímkem vody. Neochotně jsem ho přijal. Když jsem se napil, pozornost všech se ode mě odvrátila pryč.

Cayla poprosila pana Stephense, jestli by jí nenapsal doporučení na vysokou, a podala mu obálku (netuším, kde ji měla schovanou) se svými studijními výsledky a seznamem mimoškolních aktivit.

Eddie si strhl kravatu, omotal si ji kolem čela jako nějaký Rambo z parkoviště a odplížil se ke svému autu. Sám pro sebe se pochechtával. I když jsem věděl, že se chechtá mně, není nic smutnějšího než člověk, co se směje sám.

Druhý muž v černém obleku hrábl do hnědého papírového pytlíku a nabídl mi půlku svého šunkového sendviče potřeného radioaktivně žlutou hořčicí. Hořčici jsem nesnášel.

Litoval jsem, že jsem neomdlel nebo neumřel.

Vůbec si nevybavuju první mrtvolu, kterou jsem viděla. Je to divné? Je to už tak dlouho, že si na to nepamatuju? To paměťové křídlo v mém domku z karet se muselo už dávno zhroutit a být nahrazené něčím jiným. Myslím, že ať už to byl kdokoliv, byl hodně starý. Dokážu si vybavit obličej starších příbuzných, kteří už jsou mrtví, ale ne jejich tváře v rakvích. Upřímně řečeno jsem za to ráda. Musela jsem vidět mrtvého člověka jako hodně malá a určitě to ve mně nechalo dojem. Jinak bych byla zrůda, ne? I když reakce naší západní kultury na smrt a umírání je úplně zvrácená. V jiných zemích – aspoň co jsem slyšela – smrt není tabu, není to nic, co by se mělo skrývat a posílat do bezútěšných bílých chodeb nemocnic a pečovatelských domů. Zní to sice hezky, když to takhle řeknu, ale stejně jako ty jsem jenom kolečko v naší kapitalistické, konzumní a puritánské kultuře. Přiznávám to: smrt mě děsí.

Živě si ale vzpomínám na první smuteční obřad, kterého jsem se zúčastnila. Myslím, že jsem ti to nikdy neřekla a mluvím o tom nerada. Když jsem byla malá, umřela mi máma. Jako první mrtvola, kterou jsem viděla, se nepočítá, protože její rakev byla milosrdně zavřená – nebo aspoň když jsem byla poblíž. O tom, jak umřela, se mezi věřícími šířila taková ta krutá šeptanda, jako by se báli, že se to, co se stalo mámě, brzo stane i jím. Jedna moje starší sestřenice mi řekla, že máma vyschla a odfouklo ji to pryč, takže jsem si představovala, že je z ní v rakvi hromádka prachu. Což se mi vůbec nelíbilo. Snažila jsem se ten šedý prach připomínající popel nahradit hromadou spadaneho, pestrobarevného listí. Ještě teď mívám o jejím pohřbu noční můry. Neděje se tam nic vysloveně děsivého, ta hrůza spočívá v tom, že tam prostě znovu jsem a znovu mám ten pocit křivdy – smutný, zlostný, bezmocný pocit, když zírám na její malou rakev pohřbenou pod barevnými, zářivými kytkami, protože hrůza je barevná věc.

Je skvělé znovu slyšet hlas „pana Stephense“. Vždycky jsem pro něho měla slabost.